

Mennyire elérhetőek az antecedensek? Névmási visszautalások vizsgálata az elérhetőségi elmélet alapján

Kovács Viktória (SZTE)

Előadásomban az írott szövegeket hasonlítom össze az írott beszélt nyelvvel a névmási visszautalások aspektusából. Az írott beszélt nyelv (Bódi 2004) vizsgálatára irányuló kutatások (Bódi 2004; Érsok 2003; Veszelszki 2010) tárgya leggyakrabban a különböző emotikonok, írásjelek és rövidítések használata valamint a netes kommunikáció szóincse, viszonylag kevés szó esik az írott beszélt nyelv szerkezetéről. Ennek egyik oka, hogy az internetes nyelvhasználaton belül is különböző műfajok találhatóak, amelyeknek egymástól eltérő tulajdonságaik vannak; a chat áll a legközelebb a beszédhez, míg a honlapok az írott szövegekhez hasonlítanak jobban (Crystal 2001: 47). A kutatásom célja, hogy tovább szélesítsem az írott beszélt nyelvvel kapcsolatos nyelvészeti információinkat, és hogy a névmási visszautalások jellemzőit vizsgáljam a két szövegtípusban.

A kutatás alapja az Ariel nevéhez fűződő elérhetőségi elmélet (Ariel 1990, 2014). Az elmélet szerint a beszélő egy bizonyos információ átadására úgy választja meg a referáló kifejezést, hogy a hallgató a diskurzus adott állapotából értelmezni tudja azt. A mentális állapot középpontjában levő objektumoknak magas az elérhetőségük, mert korábban már szó volt róluk vagy a beszélő és hallgató fizikai terében helyezkednek el, esetleg a közös világtudásuk része. Ezért elegendő egy kevésbé specifikus kifejezéssel, mint például névmással utalni rájuk. Az elmélet megoldást kínál az anaforához tartozó antecedens azonosítására is az elérhetőséget mutató jellemzők alapján.

Eltérő módon kerül egy objektum a mentális állapot középpontjába az írott szövegben és a spontán beszédben. Előbbi esetében a gyakori említés, utóbbinál a hangsúly vagy esetleg a rámutatás segítségével. Ezért a névmási visszautalások is eltérhetnek a két szövegtípusban.

Vizsgálatom során blogbejegyzéseket, valamint novellákat és cikkeket annotáltam. Jelöltem azt, hogy a visszautaló szó személyes névmás, mutató névmás vagy vonatkozó névmás. Az Ariel nevéhez fűződő elérhetőséget mutató skálát használva (Ariel 2014) jelöltem azt is, hogy az antecedensek mennyire specifikus kifejezések. A skálát további címkével egészítettem ki: mondat, (specifikus) határozatlan névelős kifejezés, és np címkével, ami a kvantifikált kifejezéseket foglalta magába.

Az összehasonlítás alapját a következő tényezők jelentik: címkék aránya az egyes szövegtípusokban, a visszautaló szó és az antecedense közötti főnévi csoportok száma (mekkora átlagosan a potenciális antecedens jelöltek száma), az antecedens a visszautaló szótól számított hányadik tagmondatban helyezkedik el (milyen messzire utalunk vissza).

A kutatás jelen állása szerint szignifikáns különbség mutatkozik a két szövegtípus között: a mondat, (specifikus) határozatlan névelős kifejezés, rövid határozott névelős kifejezés, névmás (mint antecedens) valamint a személyes névmási visszautalás címkék tekintetében. Szintén szignifikáns az eltérés a két szövegtípus között a visszautaló szó és az antecedense közötti főnévi csoportok száma alapján valamint a visszautalási távolság tekintetében is.

Ariel Mira. 1990, 2014. *Accessing noun-phrase antecedents*. Routledge, London; New York.
Bódi Zoltán. 2004. A szóbeliség kifejeződése az internetes kommunikációban. *Információs társadalom* 4/1:26–38.

Crystal, David 2001. *Language and The Internet*. Cambridge University Press.

Érsok Nikoletta. 2003. Írva csevegés – virtuális írásbeliség. *Magyar Nyelvőr* 127/1.

Nielsen, Jakob 1997. How Users Read on the Web. <http://www.useit.com/alertbox/9710a.html>.

Veszelszki Ágnes. 2010. Digilektus a lektusok rendszerében. In Illés-Molnár Márta, Kaló Zsuzsa, Klein Laura, Parapatics Andrea (szerk.) *Félúton* 5. L'Harmattan, Budapest. 199–215.